

Lydia Dalmijn - Tekens van de wind (RECENSIE)

In het hart van de dit voorjaar verschenen bundel 'Tekens van de wind' van de 87-jarige dichteres Lydia Dalmijn staan twee gedichten over de Russische componiste Sofia Gubaidulina. Het eerste gedicht draagt de naam van de componiste, het tweede gedicht verwijst specifiek naar haar strijkkwartet nr. 2. Dat maakt nieuwsgierig. In dit Spotify-tijdperk kost het maar een paar muisklikken om het muziekstuk waarnaar verwezen wordt op te zoeken.

Het tweede strijkkwartet van Gubaidulina is een geheel nieuwe luisterervaring. De eerste minuut klinkt steeds één dezelfde toon, die zo te horen door verschillende instrumenten en met wisselende intensiteit tot klinken wordt gebracht. Tot halverwege het strijkkwartet blijft deze toon domineren, terwijl steeds sterker andere dynamische elementen worden ingebracht.

Dalmijn spreekt over een luisterervaring van 'vóór de woorden'. Het is veelzeggend dat ze juist naar dit werk, naar deze componiste verwijst. De eerste indruk is, dat deze muziek vrij ontoegankelijk is, maar tegelijkertijd krachtig en intrigerend. Dat geldt ook voor de poëzie van Dalmijn.

Het is aanvankelijk moeilijk om een specifieke stijl of thematiek in deze bundel te onderkennen. Dalmijn maakt het haar lezers niet gemakkelijk, lijkt geen concessies te willen doen of zich te willen onderwerpen aan conventies. Neem bijvoorbeeld de openingspassage uit het eerder genoemde gedicht 'Sofia Gubaidulina' waarover zij in de aantekeningen opmerkt, dat het geschreven is bij het voor de eerste keer beluisteren van muziek van deze componiste:

geluid van sterren

de maan boven schuimende
wolkenvelden

een doktershandschoen
in de sneeuw

een springend wolfsoog
wordt groter en groter

Sterk associatieve regels, even abstract als de muziek waar ze naar verwijzen, even abstract als het detail van de muurschildering op de voorkant van de bundel.

Dalmijn dicht in vrije verzen, vaak met vrij korte regels. De meeste gedichten zijn vrij lang, soms bladvullend, zoals het genoemde 'strijkkwartet nr. 2 Sofia Gubaidulina' (zie de foto op deze facebookpost of onderaan deze tekst), een aantal keren zelfs langer dan één bladzij.

Bij herlezing valt op, dat de dichteres toch geregeld gebruik maakt van consonanties (alliteraties, binnenrijm, een enkele keer eindrijm), die echter meer als toevallige versieringen imponeren dan als een bewuste vorm.

de som van de zoemende wind
de som van de grondige wind
zoemt over witte geronde stenen

(uit: 'in an autumn garden Takemitsu')

Vanwege mijn interesse voor poëzie over de ouderdom, en meer nog voor poëzie van oudere dichters keek ik met bijzondere belangstelling uit naar de bundel van Lydia Dalmijn. Een dichteres van 87 die na jaren radiostilte een bundel uitbrengt, dat gebeurt niet vaak. Zou zij in haar poëzie ook spreken over de laatste levensfase? Over het gevecht tegen de tijd, tegen de aftakeling? Over het zoeken naar zin, wanneer het moment komt om de balans op te maken?

Het lijkt er meer op, dat haar bundel veeleer 'gewone' poëzie bevat, waarschijnlijk een selectie van haar beste poëzie van de laatste decennia. In een enkel gedicht ligt het thema van het ouder worden net onder de oppervlakte, zoals in 'water'. In dit gedicht beschrijft zij, hoe ze geleerd heeft in water tegelijkertijd alle andere fasen (ijs, regen, wolken) waar te nemen. Dit leidt ook tot gevoelens van spijt: had ik dat maar eerder geweten!

(...)

je moet er oud voor zijn om al dat oude goed te horen
wel jammer van de tijd daarvoor misschien
'nee-nee' zegt water
want nu pas wordt het voor altijd

Deze verandering van waarneming doet sterk denken aan het gedicht 'Zien' van Vasalis (in: Vergezichten en gezichten, 1954).

Zien

Ik zie een boom, een stam met takken, takjes, naalden.
Wat zou ik jong zijn als het daarbij bleef.
Maar 't is een lariks, hij beweegt zijn lange armen
Met draperieën en hij danst en rouwt
Wat ben ik oud.
Ik zie de zee, het water danst tot aan de horizon.
Daar blijft het bij: het doet me denken aan de zee
Wat ben ik jong.

Maar waar Vasalis verlangt naar de onbevangenheid van de kinderlijke waarneming, benadrukt Dalmijn juist de meerwaarde van de levenservaring waardoor het mogelijk is meer tot de essentie door te dringen.

Ook het thema 'reminiscentie' lijkt aanwezig in de bundel. Hieronder wordt verstaan het terugdenken en op een min of meer levendige en gevoelsgeladen wijze ophalen van en/of verwijlen bij herinneringen aan gebeurtenissen uit het verleden (A. Marcoen). Reminiscentie is een natuurlijk verschijnsel bij het ouder worden, en dient niet verward te worden met in het verleden leven, laat staan met verwardheid. Dalmijn wijdt een viertal gedichten aan haar vader, en later in de bundel ook twee gedichten aan haar moeder, waarbij - passend bij reminiscentie - het integreren van jeugdherinneringen lijkt plaats te vinden.

Tenslotte treedt vooral in de laatste gedichten van de bundel (m.n. p.50-53) het thema van het eindigheidsbesef op de voorgrond:

wanneer de zon door schaduw wordt ingehaald
(...)
liggen bij de ophaalbrug
de leerlingen overgestapt in een andere gedaante

Uit bovenstaande regels spreekt ook een zen-achtige, contemplatieve gerichtheid. Dat is misschien wel het belangrijkste thema in de hele bundel. Daarbij refereert de dichteres soms aan christelijke verhalen en begrippen, maar haakt zij vaker aan op elementen uit oosterse religies. Neem bijvoorbeeld het volgende relatief korte gedicht:

rust

de rust van enkel maar heel klein
een liedje zonder eind te zijn
als stuifmeel megedragen worden
door een heftig wonderlijk insect
met bastoon en met honingzorg
fluweel zijn lijf
bezig met pakjes voor een groot bedrijf
geurige orders

In dit gedicht klinken duidelijk mystieke elementen als besef van eigen nietigheid en het verlangen op te gaan in een groter geheel door. In andere gedichten wordt dit nog sterker gekoppeld aan het thema van de reïncarnatie.

Opvallend in de gedichten is het veelvuldig voorkomen van in poëzie ongebruikelijke lichaamsdelen ('de kasteeltjes van de knieën', 'houten ellebogen', 'schouderjes van niet-willen'). Deze lichamelijke hangt mogelijk samen met haar jarenlange ervaring als lerares yoga.

Het meest voorkomende woord in de bundel is waarschijnlijk 'stilte'. Stilte die te maken heeft met loskomen van de dagelijkse drukte. Een enkele keer lijkt de dagelijks drukte toch middels zaken als 'internet', 'metrolijnen', 'verkeerslichten' haar wereld binnen te komen, maar deze woorden lijken meer bedoeld als contrasteffect. Wel is opmerkelijk, dat de dichteres vaak veel woorden heeft nodig om aan deze stilte te geraken. Voor korte, verstilde gedichten lijkt in deze bundel geen plaats.

De stilte die de dichteres zoekt heeft ook alles te maken met ontvankelijkheid. Ontvankelijkheid voor poëzie ('thuis zijn als de woorden komen') en ontvankelijkheid voor het wonder van het leven:

vandaag heb ik in dit huis
een wonderlijke bloem gekust
niet te geloven haar lippen kusten terug
nu sta ik als een vreemde vogel
van horizon tot horizon mijn vleugels
wijdopen in de zon te drogen

(laatste strofe van 'in India')

Eric van Loo

www.eenlegetafel.nl

'Tekens van de wind' van Lydia Dalmijn is uitgebracht in de reeks OPEN bij uitgeverij Kontrast, Oosterbeek, De bundel is te bestellen à € 12,50 via <http://www.uitgeverijkontrast.nl/> of via bol.com

strijkkwartet nr. 2 Sofia Gubaidulina

een strijkkwartet van woorden
van vóór de woorden
voor Russische woorden
die ik niet ken
en toch kan verstaan -
een stevige stap zijwaarts
wieden in de losse grond
geschuifel onder luifels
onder wimpers - adem
onder vleugels van vogels
van opstijgende vogels
het donker in de korte
rit tussen de wielen -
daar staat zij
ronde gebogen armen
de zachte peertjes
van haar ellebogen
het gesloten bekken
het bronzen geluk
in het verborgen bekken
de ogen rusten
diep op de randen
lippen van stilte -
zo goed als ik kan
luister ik mee naar dat
van vóór de woorden

Lydia Dalmijn publiceerde in literaire bladen als *Wending* en *Libertinage* en, met grote regelmaat, in *Roodkoper*. Zij publiceerde in 1955 op aanraden van Vasalis en Bertus Aafjes haar eerste bundel 'Langs het blauwe glas bewegende'. In 1980 verscheen haar tweede bundel 'Het lijkt op wuiven' onder redactie van Ad den Besten. 'Tekens van de wind' is haar derde bundel.